

Maria PUK Instytut Filologii Rosyjskiej
Uniwersytet Rzeszowski**POLSKIE EKWIWALENTY PRZEKŁADOWE ROSYJSKICH
WYKŁADNIKÓW MODALNOŚCI EPISTEMICZNEJ
КАЖЕТСЯ I *КАЗАЛОСЬ*****Ключевые слова:** odalność epistemiczna, modulanty, ekwiwalenty, język rosyjski, język polski

Modalność epistemiczna rozumiana jako subiektywny stosunek mówiącego do tego, co jest treścią jego wypowiedzi, jest cechą fakultatywną (Астафьева, Киселев, Кравченко 1971: 59). Jednym ze sposobów jej sygnalizowania są leksemy modalne, nazywane również modulantami – „leksemami nieodmiennymi o prymarnej funkcji syntaktycznej polegającej na modyfikowaniu treści wypowiedzeń lub ich składników poprzez wskazanie na sytuację, postawę modalną nadawcy, emocje” (Strutyński 2002: 142; Czapiga 2006: 103) lub modalnymi elementami leksykalnymi (Bralczyk 1978: 32). W niniejszym opracowaniu terminy te będą używane zamiennie.

Wyczucie językowe pozwala nam stwierdzić, że z punktu widzenia stopnia realności wypowiedzi mówiący może być przekonany o jej prawdziwości lub nieprawdziwości. Sąd bowiem może być przedstawiony przez mówiącego jako:

- 1) pewny: *действительно, конечно, разумеется, поистине, без всякого сомнения* и т.п.,
- 2) prawdopodobny: *положим, видно, надо полагать, как надо думать* и т.п.,
- 3) możliwy: *вероятно, возможно, может быть, пожалуй, должно быть, по всей вероятности* и т.п. (Виноградов 1954: 153).

Przedmiotem opisu w niniejszym szkicu są dwa rosyjskie leksemy modalne odnoszące się do ostatniej grupy: *кажется* i *казалось* oraz ich polskie odpowiedniki leksykalne. Materiał faktograficzny będący podstawą analizy pochodzi z rosyjskich oryginalnych tekstów literackich i ich przekładu na język polski¹.

---

¹ И. Ильф и Е. Петров, *Двенадцать стульев*, <http://lib.ru/ILFPETROV/author12.txt>; I. Ilf i E. Pietrow, *12 krzesel: powieść*, przeł. T. Magister, Warszawa 1998 (skrót: 12 K); Б. Пастернак,

Łącznie wystąpiło 190 zdań z modalnymi *кажется* i *казалось*. Na szczególną uwagę zasługują nie tylko polskie ekwiwalenty przekładowe, ale również przekazywane przez nie zakresy znaczeniowe z różnymi odcieniami modalności epistemicznej.

Słownikowymi odpowiednikami rosyjskich hipotetycznych modulantów *кажется* i *казалось* ('как будто, по-видимому' SJR II, 14) są polskie leksemy *zdaje się*, *wydaje się* (WSR-P I, 448). Wszystkim wyżej wymienionym leksemom można przypisać reprezentację semantyczną: "sądzę, że powinniśmy przypuszczać...; nie chcę powiedzieć *wiedz, że*, ale *sądzę, że*" (Wierzbicka 1969: 49).

Najliczniejszą grupę w analizowanym materiale stanowią przykłady, w których rosyjskiemu modulantowi *кажется* odpowiada polskie *zdaje się* i inne formy gramatyczne tego 'wyrazu wtrąconego znaczącego tyle, co: wygląda na to, (że...), sprawia wrażenie, pozór (że...); prawdopodobnie' (SJP X, 955). Por.:

- [1] *Ипполит Матвеевич, повизгивая от страха, бросился к соседке. – Умирает, кажется!* *Hipolit Matwiejewicz, wydając okrzyki przerażenia, pobiegł do sąsiadki. – Zdaje się, że umiera.* (12 K)
- [2] *Все страдания, все неудачи, вся мука погони за бриллиантами – все это, казалось, ушло в прыщ и отливало теперь перламутром, закатной вишней и синькой.* *Wszystkie cierpienia, wszystkie niepowodzenia, wszystkie tęki pościgu za brylantami – wszystko to, zdawało się skoncentrowało się w tym pryszczu i mieniło się teraz różem, fioletem i błękitem.* (12 K)
- [3] *Изнуренков умудрялся острить в тех областях, где, казалось, уже ничего смешного нельзя было сказать.* *Iznurenkow potrafił robić dowcipy na takie tematy, o których zdawałoby się, nic śmiesznego niepodobna było powiedzieć.* (12 K)
- [4] *Собственно, мне надо бы и на себя взыскание наложить за то, что я до сих пор с вами не потолковал.* *Все некогда да недосуг, а собирался... Ну ладно. Так вот, Мересьев, не такое это простое дело – вам летать, да... За то и влеплю я, кажется, инструктору.* *Prawdę mówiąc, powinienem i siebie skarcić porząd-*

Доктор Живаго, <http://www.bestlibrary.ru>; В. Пастернак, *Доктор Жываго*, przeł. E. Rojewska-Olejarczuk, Warszawa 1990 (DŻ); Н. Островский, *Как закалялась сталь*, http://az.lib.ru/o/ostrowskij_n_a/text_0010.shtml; М. Островский, *Jak hartowała się stal*, przeł. W. Rogowicz, Warszawa 1984 (JHSS); А. Солженицын, *Один день Ивана Денисовича*, <http://lib.ru/PROZA/SOLZHENICYN/ivandenisych.txt>; А. Соłżenicyn, *Jeden dzień Iwana Denisowicza*, przeł. W. Dąbrowski i in., Warszawa 2002 (JDID); В. Набоков, *Защита Луژина*, <http://lib.ru/NABOK OW/luzhin.txt>; V. Nabokov, *Obrona Łużyna*, przeł. E. Siemaszkiewicz, Warszawa 2005 (OŁ); А. Солженицын, *Раковый корпус*, <http://lib.ru/PROZA/SOLZHENICYN/rk.txt>; А. Соłżenicyn, *Oddział chorych na raka*, przeł. М. В. Jagiełło, Warszawa 1993 (OCNR); Б. Полевой, *Повесть о настоящем человеке*, <http://www.lib.ru/PROZA/POLEWOJ/chelowek.txt>; В. Polewoj, *Opowieść o prawdziwym człowieku*, przeł. J. Wyszomirski, Warszawa 1980 (OOPC); А. Грин, *Алые паруса*, <http://lib.ru/RUSSLIT/GRIN/parusa.txt>; А. Grin, *Szkarlatne żagle: Opowiadania fantastyczne*, przeł. I. Piotrowska, Warszawa 1986 (SZŻ).

nie za to, żem dotychczas nie rozmówił się z wami. Chciałem to zrobić, ale wciąż brak czasu, roboty po uszy... Mniejsza z tym... Chodzi o to, Mieriesjew, że latanie dla was to nie taka prosta rzecz. Z tego względu, **jak się zdaje**, będę musiał wrzepić instruktorowi... (OOPC)

- [5] Знатная дама, чьё лицо и фигура, **казалось**, могли отвечать лишь ледяным молчанием огненным голосам жизни... Lilian Gray, wielka dama, której twarz i cała postać mogły, **jak się zdawało**, odpowiadać na płomienne głosy życia jedynie lodowatym milczeniem... (SZŻ)
- [6] Мересьев только ослабил ремни протезов и, лежа на спине, смотрел на небо, которое, **казалось**, дрожало в красноватом мерцанье разрывов. Mieriesjew rozluźnił tylko rzemyki protez i leżąc na wznak patrzył w niebo, które drgało, **zda się**, w czerwonym migocie wybuchów. (OOPC)
- [7] Но ползти было совсем трудно. Руки дрожали и, не выдерживая тяжести тела, подламывались. Несколько раз он ткнулся лицом в талый снег. **Казалось**, земля во много раз увеличивала свою силу притяжения. Невозможно было преодолевать ее. Лecz czołgać się było coraz trudniej. Drżały mu ręce i ugiwały się nie wytrzymując ciężaru ciała. Kilkakrotnie padł twarzą w stopniały śnieg. **Zdało się**, że ziemia wielokrotnie zwiększyła swą siłę przyciągania. (OOPC)

Wyróżnione wyżej modulanty reprezentują modalność *implicite*, nadawca pozostaje niewyrażony na powierzchni zdania. Nie wyraża wprost swojej opinii. Jednakże wypowiedzenia te odnoszą się do niego i jednocześnie wyrażają jego ukrytą postawę. Formy czasownika *zdawać się* potwierdzają, że mówiący nie jest pewny, czy dany sąd jest zgodny z prawdą. Zdania z tymi leksemami wyrażają przypuszczenie, u podstawy którego znalazły się fakty niedostatecznie znane. W dwóch ostatnich przykładach zostały zastosowane modulanty nacechowane stylistycznie, tzn. książkowe formy: *zda się* i *zdało się*, oznaczające, że ktoś sądzi coś z dużym prawdopodobieństwem.

Kolejną grupę stanowią zdania, w których tłumacze użyli czasownika *wydać się* w czasie teraźniejszym lub przeszłym. 'Jeśli *wydaje się* nam, że coś jest prawdą, to odnosimy wrażenie, że jest, choć nie jesteśmy pewni i możemy się mylić.' (ISJP II, 1082). Por.:

- [8] Опять мысли о неизвестном завтра. Седьмая ночь, **а кажется**, будто месяцы прошли, жестко лежать, не утихла боль. Znowu te myśli o nieznanym jutrze. Siódma noc, **a wydaje się**, jakby miesiące już upłynęły, twardo leżeć, ból nie ustawał. (JHSS)
- [9] – Какие деньги? – сказал Остап, открывая дверь. – Вы, **кажется**, спросили про какие-то деньги? – Jakie pieniądze? – rzekł Остап, otwierając drzwi wejściowe – **wydaje mi się**, że pytał pan o jakieś pieniądze? (12 K)
- [10] Он чувствует запах ее волос и, **кажется**, видит ее глаза. Czuje zapach jej włosów i **wydaje mu się**, że widzi jej oczy. (JHSS)

- [11] *Казалось, чего проще, – сесть им в таксомотор и покатить туда, за город, на маленькое, окруженное пустырем кладбище. **Wydawało się**, że nie ma nic prostszego – wystarczy wsiąść do taksówki i pojechać tam, za miasto, na mały, otoczony pustaciami cmentarz.* (OŁ)
- [12] [...] *воспитатель начал говорить первым, сказал, что мальчик мог бы учиться лучше, что мальчик, **кажется**, не ладит с товарищами, что мальчик мало бегает на переменах. [...] wychowawca zaczął mówić pierwszy, oznajmił, że chłopiec mógłby się uczyć lepiej, że chłopiec, **jak mu się wydaje**, nie żyje w zgodzie z kolegami, że mało biega na pauzach.* (OŁ)
- [13] *Надпись поползла вниз, и кусок кумача, **казалось**, был испорчен безнадежно. Napis zjechał w dół i cały ten kawał materiału był, **jak się wydawało**, bezpowrotnie zniszczony.* (12 K)
- [14] ***Кажется**, чего бы эку десять лет в лагере горбить? Не хочу, мол, да и только. Волочи день до вечера, а ночь наша. **Wydawałoby się** – po diabła więzień ta przez dziesięć lat w łagrze harować? Nie chce, to niech nie robi, i cześć. Byle do wieczora zeszło, a noc już nasza.* (JDID)
- [15] ***Кажется**, проходя эти главные ворота, из которых неусыпная бранчивая толстуха-сторожиха выпускала только здоровых свободных людей, а больных заворачивала громкими окриками – **кажется**, ворота эти проходя, должна ж была она перейти из рабочей части своей жизни в домашнюю, семейную. **Wydawać by się mogło**, że z chwilą przekroczenia tej bramy, za którą tęga czujna portierka wypuszczała jedynie zdrowych i wolnych ludzi, a pacjentów wraskliwie zapędzała z powrotem – że z chwilą przekroczenia tej bramy powinna przejść ze sfery życia zawodowego do rodzinnej, domowej.* (OCNR)

W dwóch przytoczonych wyżej przykładach subiekt został wyrażony w formie celownika zaimka osobowego „ja” i „on”, co podkreśla subiektywność sądu. *Jak się wydawało, wydawałoby się i wydawać by się mogło* sygnalizują, że fragment wypowiedzi, do którego je odnosimy, nie odpowiada prawdzie, choć wszystko wskazuje na to, że powinien jej odpowiadać.

Konstrukcje *wydaje się, że* i *zdaje się, że* zarówno J. Bralczyk (1978: 54), jak i U. Gajewska (2002: 60–73) nazywają modalnymi elementami leksykalnymi wskazującymi na operację wnioskowania. Przesłanki będące jego osnową mogą być wyeksplikowane w tekście lub też nie i wtedy nadawca opiera się na posiadanej przez siebie wiedzy.

Tekstowe ekwiwalenty modalnego rosyjskiego *кажется* w polskich tłumaczeniach tworzą bardzo bogaty wachlarz leksemów, oznaczających brak pewności nadawcy co do realności orzekanego zdarzenia, a jedynie przypuszczenie:

– *chyba*:

- [16] – *Не ошибка ли в диагнозе? – подумал он. – Все признаки крупозного. **Кажется**, это кризис. „Czy to aby nie błąd w diagnozie? – pomyślał. – Są wszystkie objawy krupowego zapalenia płuc. **Chyba** to kryzys”.* (DŽ)

Wyrazu modalnego *chyba* ‘używamy, kiedy nie wiemy, czy to, o czym mówimy, jest prawdą i chcemy wyrazić przypuszczenie, że jest.’ (ISJP I, 182). Stosując *chyba*, mówiący zwraca się do współrozmówcy ze swoimi wątpliwościami i oczekuje od niego potwierdzenia.

– **prawdopodobnie:**

[17] *Правда, Орещенков не пригласил сейчас же прощупать больное место. Он все так же разговаривал с ней как с гостьей. Он, кажется, предлагал ей состоять в обоих сословиях сразу [...] Орещенков не zaproponował, że ją zbada, od początku rozmawiał z nią taktownie, jak z gościem: **prawdopodobnie** chciał utrzymać ją w obu stanach naraz [...] (OCNR)*

Wprowadzenie do struktury zdania leksemu *prawdopodobnie* jest wynikiem wcześniejszych przemyśleń mówiącego (piszącego). ‘Jeśli jakaś wypowiedź lub sytuacja brzmi lub wygląda *prawdopodobnie*, to wydaje się prawdziwa.’ (ISJP II, 252). Używając *prawdopodobnie*, mówiący nie oczekuje od interlokutora żadnej reakcji. W ten sposób przejawia bardziej autorytarne stanowisko.

– **podobno:**

[18] *Между тем вы – доктор, начитанный и даже, кажется, сами что-то пишете. А przecież jest pan lekarzem, człowiekiem czytany, i nawet **podobno** sam pan pisze. (DŻ)*

Użycie modalnego *podobno* implikuje, że autor wypowiedzi powołuje się na czyjąś opinię, której nie jest pewien. Jak zauważa M. Honowska, słowa *chyba* i *prawdopodobnie* semantycznie znacznie różnią się od *podobno*, które wyraża wiedzę jakiejś nieobecnej (trzeciej) osoby (Honowska 1984: 124). Zastosowanie tego leksemu pozwala mówiącemu uniknąć odpowiedzialności za przekazywaną informację.

– **najwyraźniej:**

[19] – *Сегодня не привозили. – Ларечник убирал остатки своей работы и, **кажется**, собирался опускать козырек. – Dziś nie przywieźli. – Szaszykarz uprzątał przyprawę i **najwyraźniej** miał zamiar opuścić daszek. (OCNR)*

Stopień najwyższy przysłówka *wyraźnie* przekazuje wyższy poziom prawdopodobieństwa niż rosyjskie *кажется*, jeśli bowiem coś *najwyraźniej* ma miejsce, to dzieje się to w sposób oczywisty.

– **na pozór:**

[20] *Даже нелюдим Кукушкин, который, **казалось**, был в ссоре с целым светом, получал письма от матери откуда-то из Барнаула. Nawet odludek Kukuszkin, **na pozór** pokłócony z całym światem, dostawał listy od matki – hen, gdzieś z Barнаула. (OOPC)*

– **pozory przemawiały za tym:**

[21] *Казалось, ему стало лучше, и у всех родилась надежда: может быть, дело пошло на поправку. **Pozory przemawiały za tym**, że jest mu lepiej, i we wszystkich zakiełkowała nadzieja, że Komisarz jest na drodze do poprawy.* (OOPC)

Wyrażenia *na pozór* i *pozory przemawiały za tym* zostały użyte, aby zaznaczyć, że prawdziwy stan rzeczy jest odmienny od opisanego. Powyższe wykładniki oceny prawdziwościowej wzbudzają wątpliwości co do trafności ich użycia jako ekwiwalentów rosyjskiego *казалось*.

– *jeśli mnie pamięć nie myli / jeśli się nie myłę:*

[22] – *Да, – без особой грусти сказал старик, – печальное событие. Но ведь, **кажется**, у него детей не было? – Так – nie przejmując się zbytnio, skonstatował staruszek – smutne zdarzenie. Lecz **jeśli mnie pamięć nie myli**, Worobianinow nie miał przecie dzieci* (12 K)

[23] – *Скажите, эти стулья, **кажется**, из мебельного музея? **Если się nie myłę**, krzesła te pochodzą z muzeum mebli.* (12 K)

W przytoczonych zdaniach mówiący wyraża subiektywny osąd, ale ponieważ nie jest całkowicie pewien, że jest on prawdziwy, osłabia jego kategorię powołując się na niedoskonałość swojej pamięci.

– *bodaj:*

[24] *Он, **кажется**, собирался пойти на Виноградную улицу, в дом 34, к гражданину Брунсу? **Wybierał się bodaj do domu Nr 34 przy ul. Winnej do obywatela Brunsa?*** (12 K)

– *czyżbyś:*

[25] *„О Боже, Ты, **кажется**, положил вернуть ее мне?” „О Воже, **czyżbyś** postanowił mi ją wrócić?”* (DŻ)

– *jakby / jak gdyby:*

[26] *Не бывавшие в огне подростки, старшие ученики мореходных классов, **казалось**, по ошибке затесавшиеся в вагон к суровым семейным рабочим [...] Младшеńców, którzy nigdy nie byli w ogniu, starszych uczniów szkół morskich, **jakby** przez potyłkę wtłoczono do wspólnego wagonu z surowymi, dzieciatymi robotnikami [...]* (DŻ)

[27] *Дождь лил самым неутешным образом, не усиливаясь и не ослабевая, не смотря на неистовства ветра, **казалось**, обострявшиеся от невозмутимости низвергавшейся на землю воды. Deszcz padał beznadziejnie, nie nasilał się i nie słabł mimo uderzeń wiatru, których zaciekłość pobudzały **jak gdyby** monotonnie lejące się nieba strumienie wody.* (DŻ)

Używając leksemów *bodaj*, *czyżbyś*, *jak gdyby*, *jakby*, nadawca sygnalizuje odbiorcy swoją wątpliwość. Partykuła *bodaj* wyraża akt woli zmierzający do

realizacji treści nominalnej. Słowo *czyżby* ‘wprowadza pytanie retoryczne i zaprzecza temu, co ono wyraża, lub przynajmniej poddaje to w wątpliwość’ (ISJP I, 236). Mówiący nie wierzy w to, co się dzieje i zwraca się bezpośrednio do Boga, ale nie oczekuje od niego odpowiedzi. Leksemy *jak gdyby* i *jakby* ‘poprzedzają składnik zdania, który wprawdzie nie odpowiada rzeczywistości, ale w znacznym stopniu ją przypomina’ (ISJP I, 556). Nie są one jednak nacechowane subiektywnie.

W kilku przypadkach w przekładzie polskim leksem modalnie osądzający został pominięty. Por.:

- [28] – *Ну, пока, – сказал он, сощурясь, – я вас, кажется, сильно беспокоил. – No, żegnam – powiedział, mrużąc oczy – przepraszam za sprawiony kłopot.* (12 K)
- [29] – *Купите, предводитель, – съязвил Остап, – вы, кажется, любите. – Куп собие, marszałku – zadzwilił Ostap. Pan **przecież** na to, jak na lato!* (12 K)
- [30] *Я вас не держу. Только сомневаюсь, чтобы вас пустили. Да и денег у вас, кажется, не густо. Nie zatrzymuję pana. Wątpię tylko, czy puszczą, **bo o ile wiem**, pieniądze się u pana nie przelewają.* (12 K)
- [31] *Англичане, господа, с большевиками, **кажется**, больше церемониться не будут. Anglicy, **jak głoszą ostatnie wieści**, nie będą już dłużej patyczkować się z bolszewikami.* (12 K)

Brak leksemu modalności epistemicznej w polskich zdaniach zmienia ich modalny plan – są to zdania z modalnością asertoryczną. Co więcej, w trzech ostatnich przykładach tłumacz użył wyrażen potwierdzający prawdziwość sądu – *przecież* lub sugerujących, że nadawca opiera się na informacjach, które są mu znane – *bo o ile wiem; jak głoszą ostatnie wieści*.

Przedstawiony wachlarz polskich słownikowych i tekstowych odpowiedników rosyjskich wyrazów modalnych *кажется* i *казалось* wykazał regularne zbieżności, ale również liczne różnice w ich funkcjonowaniu w porównywanych językach. *Кажется* i *казалось* to wykładniki subiektywnej modalności hipotetycznej, wyrażające przypuszczenie, u którego podstaw leżą fakty niedostatecznie znane. W przekładzie na język polski stosunkowo często pojawiają się synonimiczne odpowiedniki, które implikują istnienie pierwotnego nadawcy, wskazują na przeprowadzony przez mówiącego proces wnioskowania lub wymagają reakcji odbiorcy, a nawet przekazują znaczenie asertoryczne. Ma to negatywny wpływ na adekwatność przekładu.

Библиография

Астафьева Н.И., Киселев А.И., Кравченко З.Ф., 1971, *Современный русский язык. Служебные части речи. Модальные слова. Междометия*, Минск.

- Виноградов В.В., 1954, *Грамматика русского языка*, т. II, ч. II. *Синтаксис*, Москва.
- Bralczyk J., 1978, *O leksykalnych wyznacznikach prawdziwościowej oceny sądów*, Katowice.
- Czapiga Z., 2006, *Rosyjskie operatory metatekstowe i ich polskie odpowiedniki*, Rzeszów.
- Gajewska U., 2002, *Metatekstemy charakteryzujące wprowadzane treści pod względem epistemicznym* [w:] *Składnia, stylistyka, struktura tekstu: księga jubileuszowa dedykowana profesor Teresie Ampel*, red. M. Krauz i K. Ożóg, Rzeszów, s. 60–73.
- Honowska M., 1984, *Prawdopodobnie (Przyczynek do teorii aktu mowy)*, „Polonica”, 10, s. 121–131.
- Strutyński J., 2002, *Gramatyka polska*, Kraków.
- Wierzbicka A., 1969, *Dociekania semantyczne*, Wrocław.

Wyjaśnienie skrótów

- BTC – *Большой толковый словарь русского языка*, red. С.А. Кузнецов, [online] www.gramota.ru, [15.09.2017]
- ISJP – *Inny słownik języka polskiego*, 2001, red. M. Bańko, t. I–II, Warszawa
- SJP – *Słownik języka polskiego*, 1964–1968, red. W. Doroszewski, t. I–X, Warszawa
- SJR – *Словарь русского языка*, 1981–1984, red. А.П. Евгеньева, т. I–IV, Москва
- WSR-P – A. Mirowicz, I. Dulewicz, I. Grek-Pabis, I. Maryniak, 2001, *Большой русско-польский словарь*, т. I–II, Warszawa–Moskwa.

КАЖЕТСЯ AND КАЗАЛОСЬ – MARKERS OF SUBJECTIVE MODALITY IN RUSSIAN COMPARED TO POLISH

Summary

This article is an attempt to analyse the Polish translational equivalents of the Russian modal words *кажется* and *казалось* expressing the speaker's commitment to the truth of the proposition and evaluating it as possible. It is worth mentioning that some of the equivalents convey assertive modality. The sentences with the skipped marker of epistemic modality constitute a great deal of examples in the target language.

Key words: epistemic modality, equivalent, Russian and Polish languages